

Piotr Kroczek

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Rozeznanie w kodeksie prawa kanonicznego z 1983 r.

Wprowadzenie

Łacińskie słowo *discretio* użyte w kontekście kościelnym oznacza: 1) „rozdzielanie”, „doświadczenie”, „małomówność”, „wstrzymanie się”, 2) „ostrożność”, „przezorność”, „mądrość życiową”, 3) „różnicę”¹. W polskim tłumaczeniu Adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*, w której to słowo pojawia się około 30 razy, oddano go za pomocą słowa „rozeznanie”, co jest także zgodne ze znaczeniem słownikowym tego słowa, lecz w kontekście prawniczym².

¹ Hasło: *Dicrepatio, discretio*, [w:] A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań – Warszawa – Lublin 1958, s. 183.

² Hasło: *Discretio*, [w:] J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2003 (wersja elektroniczna). Pełna słownikowa definicja tego słowa, to: 1) „wyłączenie”, „rozdzielenie”, 2) „rozstrzygnięcie”, 3) „rozeznanie”, 4) *perfecta discretio* – „pełne rozeznanie”, tj. „pełnoletniość” (*discretionis anni* – *sr.*: tzw. lata sprawne, wiek, po którego osiągnięciu uzyskiwało się zdolność do czynności prawnych, pełnoletniość), 5) „różnica”, 6) „wybór”, 7) „wyłączenie”, 8) „oddalenie”, „nieobecność”

Od momentu promulgacji dokumentu papieskiego to przedmiotowe słowo zrobiło w Kościele katolickim zawrotną karierę. Wyrazem tego są próby naukowego lub duszpasterskiego zdekodowania lub wyjaśnienia tego terminu³. Także książka, w której umieszczono niniejszy artykuł, w całości mająca za przedmiot termin „rozeznanie”, jest tego dowodem.

Należy zauważyć, że przedmiotowy termin nie jest nowy w języku, którego Kościół używa w swoich enuncjacjach. Słowo to występuje dość często, np. w Adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio*⁴, *Katechizmie Kościoła katolickiego*⁵, Adhortacji posynodalnej *Sacramentum caritatis*⁶ i w wielu innych. W dokumentach Soboru Watykańskiego II użyto tego terminu 13 razy⁷. Z kolei w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 r. pojawia się ono siedem razy⁸.

9) „rozsądzenie”, „sąd”, 10) „powściągliwość”, „ostrożność”, 11) „umiejętność dochowania tajemnicy”, „dyskrecja”, 12) *cum discretione* – „w sposób roztropny”, 13) *nasus discretionis* – „wycucie”, „węch”.

³ Na przykład: *Czym jest „rozeznanie” w Amoris laetitia? Odpowiada biskup Schneider!*; <https://www.pch24.pl/czym-jest-rozeznanie-w-amoris-laetitia--odpowiada-biskup-schneider-,54088,tv.html> (dostęp: 22.07.2018); J. Martin, *Nota bene. Klucz do „Amoris laetitia”*, https://www.wiez.pl/czasopismo/s,czasopismo_szczegoly,id,587,art,16316 (dostęp: 22.07.2018); *Kard. Ouellet o rozeznaniu po Amoris laetitia są granice*; http://pl.radiovaticana.va/storico/2016/10/18/kard_ouellet_o_rozeznaniu_po_amoris_laetitia_sa_granice/pl-1266165 (dostęp: 22.07.2018); I. Mroczkowski, *Rozeznawanie odpowiedzialności moralnej w sytuacjach nieprawidłowych*, [w:] J. Goleń (red.), *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” dla duszpasterstwa rodzin*, Lublin 2017, s. 285–296.

⁴ Joannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica *Familiaris consortio* de Familiae Christianae muneribus in mundo huius temporis, 22.11.1981, AAS 74(1982), s. 81–191; tekst polski: Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Wrocław 1994, nr 13.

⁵ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Città del Vaticano 1997, nr 801, 1676, 7178 (dalej: KKK).

⁶ Benedictus PP. XVI, Adhortatio apostolica postsynodalis *Sacramentum caritatis*, AAS 99(2007), s. 105–180, nr 25, 29.

⁷ Hasło: *Discrepantia, Discrepo, Discrete, Discretio*, [w:] X. Ochoa, *Index verborum cum documentis Concilii Vaticani Secundi*, Roma 1967, s. 152.

⁸ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75(1983), pars 2, s. 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984. Hasło: *Discretio*, [w:] X. Ochoa, *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, Roma 1983, s. 133.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie rozeznania w optyce prawodawcy kodeksowego, czyli pokazanie tego, jak prawodawca rozumie to słowo i jak się nim posługuje w tekście normatywnym. To zadanie badawcze będzie wykonane poprzez udzielenie odpowiedzi na następujące pytania stawiane wyłącznie w kontekście kodeksu łacińskiego: 1. Co to jest rozeznanie? 2. Jaki jest cel rozeznania? 3. Jakie są kryteria rozeznania? 4. Jaki jest aspekt procesu rozeznania – obiektywny czy subiektywny? Pytania te będą stanowić zasadnicze części artykułu.

Definicje terminu rozeznanie

Słowo *discretio* pojawia się w *Kodeksie prawa kanonicznego* w następujących formach: *discretio* (2 razy), *discretionem* (raz), *discretionem* (raz), *discretionis* (3 razy)⁹. W tym miejscu należy powiedzieć o dwóch przypadkach. Po pierwsze, polska wersja *Kodeksu prawa kanonicznego* używa słowa „rozeznanie” w kanonie 913 § 1, lecz łacińska wersja tego aktu normatywnego zawiera w tym miejscu wyraz *cognitione*¹⁰. Po drugie, łacińska wersja kanonu 979 zawiera wyraz *discretionem*, co w polskiej wersji oddano jako „dyskretnie”¹¹. Skoro jednak to łacińska wersja kodeksu jest autentyczna, to w pierwszym z opisanych przypadków miejsce występowania kluczowego słowa musi być pominięte przy dalszych rozważaniach, zaś w drugim wzięte pod uwagę.

⁹ Hasło: *Discretio*, [w:] X. Ochoa, *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, s. 133.

¹⁰ Kanon 913 § 1: „Dzieci wtedy można dopuścić do Komunii świętej, gdy posiadają wystarczające rozeznanie i są dokładnie przygotowane, tak by stosownie do swojej możliwości rozumiały tajemnicę Chrystusa oraz mogły z wiarą i pobożnością przyjąć Ciało Chrystusa” (*Ut sanctissima Eucharistia ministrari possit pueris, requiritur ut ipsi sufficienti cognitione et accurata praeparatione gaudeant, ita ut mysterium Christi pro suo captu percipiant et Corpus Domini cum fide et devotione sumere valeant*)”.

¹¹ Kanon 979: „Kapłan w stawianiu pytań powinien postępować roztropnie i dyskretnie, uwzględniając stan i wiek penitenta oraz powstrzymać się od pytania o nazwisko współnika w grzechu”. (*Sacerdos in quaestionibus ponendis cum prudentia et discretionem procedat, attenta quidem condicione et aetate paenitentis, absteineatque a nomine complicitis inquirendo*).

W Kodeksie prawa kanonicznego nie ma definicji terminu prawnego *discretio*. Definicję tę można zbudować w oparciu o wspólne elementy kontekstów użycia tego słowa przez Najwyższego Prawodawcę. Dzięki tej operacji da się wyodrębnić trzy zasadnicze znaczenia omawianego słowa. *Discretio* znaczyć może:

- narzędzie dla adresatów norm użyteczne w prawidłowym, tj. zgodnym z zamysłem prawodawcy, działaniu (kanon 633 § 2¹², kanon 666¹³);
- wzór postępowania zgodny z oczekiwaniami prawodawcy (kanon 193 § 3¹⁴, kanon 979¹⁵);
- stan mentalny lub psychiczny adresata normy (najczęściej wiernego) konieczny do wypełniania określonego obowiązku kanonicznego lub dokonania określonej czynności prawnej doniosłej, co do zasady, na forum prawa kanonicznego (kanony 891, 989, 1095 nr 2¹⁶).

¹² Can. 633 § 2: „W organizowaniu i stosowaniu tych środków uczestnictwa i konsultacji należy stosować mądre rozeznanie, a sposób ich działania powinien być zgodny z charakterem i celem instytutu” (In his mediis participationis et consultationis institutendis et adhibendis sapiens servetur discretio, atque modus eorum agendi indoli et fini instituti sit conformis).

¹³ Kanon 666: „W korzystaniu ze środków społecznego przekazu należy zachować konieczne rozeznanie i unikać tego, co przynosi szkodę własnemu powołaniu i stanowi zagrożenie dla czystości osoby konsekrowanej” (In usu mediorum communicationis socialis servetur necessaria discretio atque vitentur quae sunt vocationi propriae nociva et castitati personae consecratae periculosa).

¹⁴ Kanon 193 § 3: „Z urzędu – zgodnie z przepisami prawa – który został komuś nadany według roztropnego rozeznania kompetentnej władzy, można go usunąć z powodu słusznej przyczyny, ocenianej przez tę władzę” (Ab officio quod, secundum iuris praescripta, alicui confertur ad prudentem discretionem auctoritatis competentis, poste quis iusta ex causa, de iudicio eiusdem auctoritatis, amoveri).

¹⁵ Kanon 979: „Kapłan w stawianiu pytań powinien postępować roztropnie i dyskretnie, uwzględniając stan i wiek penitenta, oraz powstrzymać się od pytania o nazwisko współnika w grzechu”. (Sacerdos in quaestionibus ponendis cum prudentia et discretionem procedat, attenta quidem condicione et aetate paenitentis, absteineatque a nomine complicitis inquirendo).

¹⁶ Kanon 891: „Sakrament bierzmowania wierni powinni przyjmować w pobliżu wieku rozeznania, chyba że Konferencja Episkopatu określiła inny wiek albo istnieje niebezpieczeństwo śmierci lub zdaniem szafarza co innego doradza poważna przyczy-

Cel rozeznania

Kolejne pytanie, na które trzeba odpowiedzieć, brzmi: Cemu ma służyć rozeznanie? Co prawodawca chce przez nie osiągnąć? Pomimo tego, że kodeks pozwala na zbudowanie trzech definicji słowa *discretio*, to cel rozeznania jest w istocie jeden. Jest nim osiągnięcie skutku w postaci działania zgodnego z wyrażaną wprost wolą, zamysłem lub oczekiwaniami prawodawcy zapisanymi w ustawie. Tym samym działanie adresata normy uwzględniające rozeznanie będzie w prawie doniosłe, czyli prawnie niewadliwe, i efektywne, czyli skutecznie kształtujące życie adresatów norm. To cel bliższy.

Z kolei powiązanie prawa kanonicznego i wiary – przez to, że realizacja norm prawa jest pewną praktyką wiary (por. Dz 15,28) – wskazuje, że działanie o takich cechach jak wyżej przedstawione, służy zarówno wierze poszczególnego wiernego, jak i całej wspólnoty Kościoła. Można więc powiedzieć, że celem dalszym rozeznania jest pełniejsza praktyka wiary.

Kryteria rozeznania

Idąc dalej w analizie kodeksowego rozeznania, należy odpowiedzieć na pytanie o to, jakie są kryteria rozeznania? Inaczej mówiąc: Skąd wiadomo, że została wypełniona norma kodeksowa zawierająca

na”. (*Sacramentum confirmationis conferatur fidelibus circa aetatem discretionis, nisi Episcoporum conferentia aliam aetatem determinaverit, aut adsit periculum mortis vel, de iudicio ministri, gravis causa aliud suadeat*).

Kanon 989: „Każdy wierny, po osiągnięciu wieku rozeznania, obowiązany jest przynajmniej raz w roku wyznać wiernie wszystkie swoje grzechy ciężkie”. (*Omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, obligatione tenetur peccata sua gravia, saltem semel in anno, fideliter confitendi*).

Kanon 1095: „Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy: (2) mają poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych”. (*Sunt incapaces matrimonii contrahendi: 2° qui laborant gravi defectu discretionis iudicii circa iura et officia matrimonialia essentialia mutuo tradenda et acceptanda*).

jako jej element rozeznanie? Trzeba stwierdzić, że w kodeksie nie ma bezpośredniego wskazania kryteriów „rozeznania” i do udzielenia odpowiedzi *ex prometu* na powyższe pytania.

Wnioskując jednak pośrednio z tego, że prawo kanoniczne ma (ostatecznie) służyć praktyce wiary oraz to, że *lex (canonica) est ordinatio fidei*¹⁷, można powiedzieć, że kluczowym kryterium dla osądu, czy rozeznanie zaistniało, czy też nie i – konsekwentnie dalej – jaka jest jego jakość, może być wiara rozumiana jako zasady doktrynalne oraz jednocześnie jako praktykowanie wiary podejmowane przez wiernych. Jasne jest, że docelowo te dwa elementy muszą być koherentne, przy czym drugi z wymienionych elementów jest podporządkowany pierwszemu.

Przedstawione wyżej kluczowe kryterium dla rozeznania nie wyklucza, a nawet zakłada – łaska buduje bowiem na naturze¹⁸ – istnienie bardziej podstawowego i pierwotnego kryterium, którym jest zdrowy rozsądek lub racjonalność, z definicji cechujące rodzaj ludzki (*rationale animal est homo*). To założenie o naturalnej racjonalności człowieka ma dwie konsekwencje. Pierwsza jest taka, że człowiek jako racjonalny byt może być adresatem norm prawnych pochodzących z prawa Bożego naturalnego lub pozytywnego (zob. kanon 199 nr 2) lub też prawa ludzkiego. Dzięki bowiem tej cesze człowiek jest zdolny do przyjęcia prawa – *capax legem recipiendi*. Druga zaś konsekwencja jest taka, że prawo stanowione przez człowieka stanowi dzieło jego rozumu, czyli jest racjonalne. Wyraża to zasada *lex est ordinatio rationis*¹⁹.

¹⁷ Na przykład: E. Corecco, *Ordinatio Rationis o Ordinatio Fidei? Appunti sulla definizione della legge canonica*, „Communio” 36(1977), s. 48–69; R. Sobański, *Ustawa kościelna – „ordinatio rationis” czy „ordinatio fidei”?*, „Collectanea Theologica” 48(1978) fasc. I, s. 27–35; P. Kroczek, *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, Kraków 2012, s. 32–34.

¹⁸ Zob. D. Oko, *Łaska i wolność. Łaska w Biblii, nauczaniu Kościoła i teologii współczesnej*, Kraków 1997.

¹⁹ Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, I–II, q. 90, a. 4 co: „Et sic ex quatuor praedictis potest colligi de finitio legis, quae nihil est aliud quam quaedam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata”.

Z powyższych rozważań wynika więc, że podstawowe dwa kryteria dla rozeznania to wiara i rozum.

Aspekt obiektywny i subiektywny procesu rozeznania

Zgodnie z planem badawczym należy teraz zbadać aspekty (subiektywny albo obiektywny) występowania rozeznania w kodeksie. Analiza kanonów, w których treści słownej występuje słowo *discretio*, wskazuje, że rozeznanie w optyce prawodawcy ma: 1) aspekt subiektywny albo 2) aspekt obiektywny, albo też 3) aspekt mieszany.

Pierwszy aspekt rozeznania, czyli subiektywny, jest widoczny w zdroworozsądkowym, czyli co do zasady wspólnym wszystkim ludziom, sposobie działania opartym na racjonalnych kryteriach. Jest on widoczny w rozeznaniu, o którym mowa w kanonie 193 § 3. W przytoczonym przepisie występują dwa elementy konieczne do powierzania urzędu kościelnego (np. powierzenie urzędu wikariusza biskupiego – kanon 477 § 1): 1) przepisy prawa i 2) roztropne rozeznanie (*discretio prudens*) kompetentnej władzy. To dwuczłonowe zestawienie powoduje, że rozeznanie ma charakter wybitnie subiektywny, obiektywne są bowiem wymagania stawiane przez przepisy prawa wymagające od kandydata na przykład określonego wykształcenia.

Subiektywność rozeznania, o którym mowa w tym kanonie, nie powoduje jednak dowolności w rozeznawaniu i jego wynikach, a w konsekwencji nie jest możliwa dowolność decyzji podejmowanej przez podmiot powierzający urząd kościelny. Po pierwsze, rozeznanie jest wyznaczone co do zakresu jego zastosowania przez kompetentny podmiot przepisami prawa. Innymi słowy, podmiot władzy kościelnej może zastosować rozeznanie, o ile przepisy mu na to pozwalają i dopuszczają taką formę jego działania. Po drugie, rezultat rozeznania jest ograniczony przez przepisy prawa w tym sensie, że podmiot nie może kierować się wyłącznie lub w pierwszym rzędzie swoim rozeznaniem, lecz musi zawsze zastosować przepisy, nakładając ich normy na rezul-

tat swojego rozeznania. Można powiedzieć, że zakres rozeznania w tym przypadku pokrywa się z przestrzenią swobody decyzyjnej, na którą pozwala – *nota bene* uregulowana w prawie kanonicznym – wykładnia prawa. Po trzecie, rozeznanie dokonywane przez podmiot władzy jest ograniczone odpowiedzialnością (kanoniczną i moralną) za powierzającą podmiotowi wspólnotę wiernych, czyli część Ludu Bożego. Wszystkie te ograniczenia rozeznania nie mogą jednak wpłynąć na ogólną ocenę aspektu rozeznania zawartego w cytowanym kanonie, który to aspekt jest subiektywny.

Drugi z wymienionych aspektów rozeznania, czyli obiektywny, jest widoczny przykładowo w wymaganiu od adresata normy (najczęściej wiernego) określonego stanu mentalnego lub psychicznego koniecznego do wypełniania określonego obowiązku kanonicznego lub dokonania określonej czynności prawnej.

Zgodnie z kanonem 891 sakrament bierzmowania wierni powinni przyjmować w „pobliżu wieku rozeznania” (*circa aetatem discretionis*). Obiektywność rozeznania bierze się ze sposobu określania tego wieku. Jest to czas, w którym – zdaniem biskupów stanowiących partykularne regulacje w tej materii – wierny osiąga odpowiedni stosunek do sakramentu bierzmowania, pozwalający mu przyjąć go godnie, czyli między innymi owocnie. Po osiągnięciu tego wieku – a dokładnie, gdy osoba się do niego zbliża – istnieje domniemanie godziwości przyjęcia tego sakramentu²⁰.

²⁰ W Polsce biskupi wydali *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* (6.04.2017). W numerze 7 tego dokumentu odnośnie do wieku napisano: „Ze względów duszpasterskich do bierzmowania powinna przystępować młodzież, która odznacza się dojrzałością intelektualną, emocjonalną i religijną adekwatnie do swojego wieku oraz możliwości. W przygotowaniu do tego sakramentu trzeba koniecznie uwzględnić możliwości osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych (np. z niepełnosprawnością intelektualną)”. Te wymagania w połączeniu z systemem oświaty w Polsce powodują, że przyjęcie sakramentu bierzmowania dokonuje się najwcześniej na zakończenie klasy VIII, jako ważne dopełnienie edukacji na etapie szkoły podstawowej (*Wskazania* 5, d), czyli mając 14–15 lat.

Podobnie aspekt obiektywny rozeznania można zauważyć w kanonie 989, na podstawie którego każdy wierny po osiągnięciu wieku rozeznania (*postquam ad annos discretionis pervenerit*) obowiązany jest przynajmniej raz w roku wyznać wiernie wszystkie swoje grzechy ciężkie. Obowiązek zawarty w przytoczonym kanonie jest jednocześnie drugim przykazaniem kościelnym (por. KKK 2042). Biorąc pod uwagę kanoniczną normatywność tego obowiązku, należy powiedzieć, że chodzi w nim o wiek rozeznania, który zdefiniowany jest w samym kodeksie na 7 lat (kanon 97 § 2²¹). Z kolei biorąc pod uwagę kryteria stosowane przez teologię moralną, można uznać, że wiek ten może być niższy niż wiek kodeksowy.

Obiektywizm rozeznania widać najlepiej w kanonie 1095 nr 2. Zgodnie z nim niezdolnymi do zawarcia małżeństwa są ci, którzy mają poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych. Stwierdzenie braku należy do kompetentnej władzy sądowniczej i odbywa się w sposób sformalizowany poprzez proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa, który odbywa się w oparciu o kanon 1671–1691 czy też inne akty normatywne²².

Z kolei aspekt mieszany rozeznania jest reprezentowany w kodeksie w trzech kanonach. W kanonie 979 nakazuje się, aby kapłan w stawianiu pytań postępował z rozeznaniem, czyli w obecnym tłumaczeniu kodeksu – „dyskretnie”. Wydawać by się mogło, że rozeznanie spowiednika ma charakter wybitnie obiektywny. Każdego z nich wiążą zasady katolickiej moralności i sposoby postępowania w konfesjonale wyłożone na przykład w *Vademecum dla spowiedników, o niektórych zagadnieniach moralnych dotyczących życia małżeńskiego* wydanym przez

²¹ Kanon 97 § 2: „Małoletni, przed ukończeniem siódmego roku życia, nazywa się dzieckiem i uważany jest za nieposiadającego używania rozumu. Po skończonym siódmym roku życia domniemywa się, że posiada używanie rozumu”.

²² Na przykład Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis et misericors Iesus* quibus canones Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur, 15.08.2015, AAS 107(2015), s. 946–957.

Papieską Radę ds. Rodziny z 12 lutego 1997 roku²³. Zgodnie bowiem z kanonem 978 § 2 spowiednik jako „szafarz Kościoła w sprawowaniu sakramentu pokuty winien wiernie stosować się do nauki Magisterium i norm wydanych przez kompetentną władzę”. Nadmienić trzeba, że spowiednicy – w normalnym toku spraw – ważnie i godziwie sprawują sakrament pokuty i pojednania jedynie wówczas, gdy mają habitualne upoważnienie do spowiadania, czy to na mocy urzędu, czy też udzielenia go przez ordynariusza miejsca inkardynacji albo miejsca stałego zamieszkania (kanon 967 § 2). Warunkiem jego udzielenia jest odpowiedzialność kapłana stwierdzona przez egzamin lub skądinąd o tym wiadomo (kanon 970).

Te obiektywne kryteria stosowane przy sprawowaniu sakramentu pokuty i pojednania nie powodują jednak, że spowiednicy są zupełnie pozbawieni władzy dyskrecjonalnej w jego sprawowaniu. Muszą oni *inter alia* brać pod uwagę wiek i kondycję duchową, psychiczną oraz fizyczną penitenta – są to wprawdzie elementy nakazane wskazaniem, lecz skutek ich zastosowania zależy od wolnego, czyli subiektywnego, rozeznania spowiednika. Kapłan, słuchając spowiedzi, występuje równocześnie w charakterze sędziego i lekarza. Został on przez Boga ustanowiony jednocześnie szafarzem boskiej sprawiedliwości i miłosierdzia, ażeby przyczynić się do czci Bożej i zbawienia dusz (kanon 978 § 1). Znamienne jest to, że w Instrukcji Świętego Oficjum *Ecclesiae nunquam* z dnia 16 maja 1943 roku²⁴ zalecono, aby w sytuacji, gdyby nawet zaistniało niebezpieczeństwo czy to dla spowiednika lub dla penitenta, czy też dla integralności spowiedzi, pierwszeństwo było przyznane zachowaniu dyskrekcji. Zgodnie z tym metawskazaniem rozeznanie spowiednika i jego subiektywizm ma pierwszeństwo nad innymi wskazaniem Kościoła, określającymi, jak co do zasady ma być przeprowadzona spowiedź.

²³ Wydano na przykład w Krakowie w 2006 roku.

²⁴ *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici*, vol. 2: 1942–1958, red. X. Ochoa, Romae 1978, col. 2174–2176.

Należy także zauważyć, że z racji intymnego i indywidualnego charakteru spowiedzi oraz obowiązku zachowania bezwzględnej tajemnicy sakramentalnej przez spowiednika (kanon 983 § 1), rozeznanie, którego on dokonuje w czasie spowiedzi, nie podlega weryfikacji przez zastosowanie określonego wzoru wynikającego z Kościoła i nie może być oceniane przez podmioty zewnętrzne, czyli władzę kościelną. To dodatkowo uwypukla element subiektywny rozeznania stosowanego przy tym sakramencie.

Podobnie ma się sprawa z mieszanym aspektem rozeznania w kanonie 633 § 2, w którym nakazano, aby w organizowaniu i stosowaniu środków uczestnictwa i konsultacji osób konsekrowanych w ich instytucjach życia konsekrowanego stosowano mądre rozeznanie (*sapiens discretio*). To rozeznanie nie odwołuje się tylko do subiektywnego odczucia przełożonych, ale także do intencji wyrażonej na Soborze Watykańskim II, na przykład w Dekrecie o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*²⁵. Ojcowie soborowi podkreślili w numerze 14 tej enuncjacji, że zasady reprezentacji i partycypacji członków instytucji zakonnych powinny być w harmonii i nie mogą pomniejszać osobistej władzy i odpowiedzialności przełożonego zakonnego.

Podobnie rozeznanie w kanonie 666 ma aspekt mieszany. Nakazuje się w tym przepisie, aby w korzystaniu ze środków społecznego przekazu osoby konsekrowane unikały tego, co przynosi szkodę ich powołaniu i stanowiłoby zagrożenie dla czystości. Rozeznanie dokonuje się przede wszystkim w oparciu o własne rozeznanie przełożonego danej wspólnoty lub każdej z osób konsekrowanych w konkretnym przypadku, a także w oparciu o kryteria zawarte w przepisach zakonnych, które obowiązek z kanonu 666 doprecyzowują.

²⁵ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum Perfectae caritatis de accomodata renovatione vitae religiosae*, 28.10.1965, AAS 58(1966), s. 702–712. Tekst łacińsko-polski: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski*, Poznań 2002, s. 261–279.

Podsumowanie

Z powyższych prezentacji i analiz można wyciągnąć następujące ogólne wnioski.

Po pierwsze, prawodawca kościelny niekiedy przewiduje rozeznanie jako element konieczny do prawidłowego działania prawa kanonicznego we wspólnocie wiernych, szczególnie na etapie procesu decyzyjnego narzuconego przez normę. Świadczy to tym, że pracodawca zakłada, że adresatami norm są osoby obdarzone dobrą wolą, inteligencją, rozumem i wiarą, dzięki czemu mogą wziąć odpowiedzialność za swoje wybory.

Po drugie, są dwa cele rozeznania przewidzianego przez prawodawcę w kodeksie. Bliższym jest działanie zgodne z wolą prawodawcy, zaś dalszym – praktyka wiary. Oba są ze sobą powiązane. Prawodawca kościelny, stanowiąc prawo i narzucając swoją wolę jego adresatom, nie może bowiem mieć ostatecznie innego celu niż *salus animarum*. Każda norma prawa kanonicznego ma służyć wierze.

Po trzecie, dwa podstawowe kryteria rozeznania, czyli probierze wskazujące na jego zaistnienie lub jakość, to wiara i rozum. Oba wzajemnie się uzupełniają i mają okazywać sobie wzajemną pomoc w życiu Kościoła²⁶. Można powiedzieć, że są one jak dwa skrzydła, na których wierny poprzez rozeznanie może dojść do prawdy²⁷.

Po czwarte, rozeznanie w kodeksie najczęściej występuje w aspekcie obiektywnym lub mieszanym, czyli obiektywno-subiektywnym. To oznacza, że wykluczona została (niemal całkowicie) przez prawodawcę pełna dowolność działania użytkowników prawa. Szczątkowo jest ona zawarta w aspekcie subiektywnego rozeznania. Wierny, który rozezna-

²⁶ Concilium Oecumenicum Vaticanum I, Constitutio dogmatica *Dei Filius* de fide catholica, Sessio III, 24.04.1870, [w:] *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński, polski*, red. A. Baron, H. Pietras, vol. IV: 1511–1879, Kraków 2004, rozdz. IV, s. 909–910.

²⁷ Por. Joannes Paulus PP. II, Litterae encyclicae *Fides et ratio* cunctis catholicae Ecclesiae Episcopis de necessitudinis natura inter fidem et rationem, 14.09.1998, AAS 91 (1999), nr 1.

je, musi liczyć się ze swoją wspólnotą, czyli z wiarą, doktryną, zwyczajami, a także z wolą kompetentnej władzy kościelnej wyrażoną w przepisach prawa kanonicznego. Nie można jednak twierdzić, że istnieje pełna sterowalność wiernego przez tę władzę kościelną, bowiem nawet w aspekcie obiektywnym rozeznanie zakłada istnienie „szczeliny wolności”²⁸, a jej granicę stanowi grzech i łaska²⁹.

Po piąte, rozważania na temat rozeznania, szczególnie po adhortacji *Amoris laetitia*, powinny zachęcić katolików do głębszego i pełniejszego rozeznawania swojego życia w kontekście wiary i podobań się Bogu (por. Hbr 11,6).

Trawestując zawołanie G.W. Leibniza, można więc postulować: Rozeznawajmy!

Summary

The latin word *discretio* in English, discernment, has become a very popular word in the language of the Church since the announcement of *Amoris Laetitia*. Plenty of attempts to explain this term scientifically and pastorally can be seen. The aim of this article is to present discernment from the perspective of the code lawmaker, i.e. to show how the lawmaker understands the word discernment and how it is used in the normative text. This will be carried out by answering the following questions: 1) What is discernment? 2) What is the purpose of discernment? 3) What are the criteria for discernment? 4) What is the objective or subjective aspect of the process of discernment? These questions will be essential parts of the paper. The conclusion that can be drawn from

²⁸ Por. B. Lonergan, *Religious Knowledge*, [w:] *A third Collection: Papers by Bernard J. F. Lonergan SJ*, ed. Frederick E. Crowe, London 1985, s. 129–145.

²⁹ D. Oko, *Łaska i wolność...*, s. 263 i n.

the surveys is as follows. The legislator allows or imposes discernment as part of the decision-making process. This discernment is usually of an objective-subjective mixed nature.

Keywords: *discretio*, discernment, Code of Canon Law, canon law, legislator

Bibliografia

- Benedict PP. XVI, Adhortatio apostolica postsynodalis *Sacramentum caritatis*, AAS 99(2007), s. 105–180.
- Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Città del Vaticano 1997.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75(1983), pars 2, s. 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.
- Concilium Oecumenicum Vaticanum I, Constitutio dogmatica *Dei Filius* de fide catholica, Sessio III, 24.04.1870, [w:] *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński, polski*, red. A. Baron, H. Pietras, vol. IV: 1511–1879, Kraków 2004, s. 888–911.
- Corecco E., *Ordinatio Rationis o Ordinatio Fidei? Appunti sulla definizione della legge canonica*, „Communio” 36(1977), s. 48–69.
- Czym jest „rozeznanie” w *Amoris laetitia*? Odpowiada biskup Schneider!, <https://www.pch24.pl/czym-jest-rozeznanie-w-amoris-laetitia--odpowiada-biskup-schneider-,54088,tv.html> (dostęp: 22.07.2018).
- Franciszek, Litterae apostolicae motu proprio datae *Mitis et misericors Iesus* quibus canones Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur, 15.08.2015, AAS 107(2015), s. 946–957.
- Joannes Paulus II, Adhortatio apostolica *Familiaris consortio* de Familia Christianae muneribus in mundo huius temporis, 22.11.1981, AAS 74(1982), s. 81–191; tekst polski: Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Familiaris consortio*, Wrocław 1994.

- Joannes Paulus PP. II, *Litterae encyclicae Fides et ratio cunctis catholicae Ecclesiae Episcopis de necessitudinis natura inter fidem et rationem*, 14.09.1998, AAS 91(1999), s. 5–88; tekst polski: Jan Paweł II, *Fides et ratio*, Wrocław 1998.
- Jougan A., *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań–Warszawa–Lublin 1958.
- Kroczyk P., *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, Kraków 2012, s. 32–34.
- Lonergan B., *Religious Knowledge*, [w:] *A third Collection: Papers by Bernard J. F. Lonergan SJ*, ed. Frederick E. Crowe, London 1985, s. 129–145.
- Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici*, vol. 2: 1942–1958, red. X. Ochoa, Romae 1978, col. 2174–2176.
- Martin J., *Nota bene. Klucz do „Amoris laetitia”*, https://www.wiez.pl/czasopismo/js,czasopismo_szczegoly,id,587,art,16316 (dostęp: 22.07.2018); *Kard. Ouellet o rozeznaniu po AmorisLaetitia są granice*, http://pl.radiovaticana.va/storico/2016/10/18/kard_ouellet_o_rozeznaniu_po_amoris_laetitia_są_granice/pl-1266165 (dostęp: 22.07.2018).
- Mroczkowski I., *Rozeznawanie odpowiedzialności moralnej w sytuacjach nieprawidłowych*, [w:] *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej Amoris laetitia dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin 2017, s. 285–296.
- Ochoa X., *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, Roma 1983.
- Ochoa X., *Index verborum cum documentis Concilii Vaticani Secundi*, Roma 1967.
- Oko D., *Łaska i wolność. Łaska w Biblii, nauczaniu Kościoła i teologii współczesnej*, Kraków 1997.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum Perfectae caritatis de accomodata renovatione vitae religiosae*, 28.10.1965, AAS 58(1966), s. 702–712; tekst łacińsko-polski: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 261–279.
- Sobański R., *Ustawa kościelna – „ordinatio rationis” czy “ordinatio fidei”?*, „Collectanea Theologica” 48(1978) fasc. I, s. 27–35.
- Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, [w:] *Opera omnia iussu impensaue Leonis XIII P. M. edita*, Ex Typographia Polyglotta S. C. de Propaganda Fide, Romae vol. IV–XII, Romae 1888–1906.
- Vademecum dla spowiedników. O niektórych zagadnieniach moralnych dotyczących życia małżeńskiego* wydanych przez Papieską Radę ds. Rodziny z dnia 12 lutego 1997, Kraków 2006.

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie